

מראי מקומות- קידושין ל"ט

הלכתא מדינה, מהכ"ת דמותר כאן לספק לכתחלה טפי משאר איסורים דרבנן (והרי שמואל ס"ל הלכתא מדינה, ומ"מ ס"ל דיכול לספק אהדדי). ותי' דאם אמרי' דיורד ולוקט, אף שיכול לברר הספק, א"כ נראה כבר מהמשנה דיכולים לעשות מצב של ספק לכתחלה (ובאופן זה נהגו ההלכה), וא"כ גם לספק אהדדי מותר.

(ג) **והכרוז על פירותיהם שטעונין גניזה- הק' האילת השחר, ממ"נ, אם פירות ערלה היו, למה סגי בגניזה, הרי צריכים שריפה, ואם אינו ודאי פירות ערלה, א"כ מותרים, כדאמרי' סתום ספיקא, והניח בקו' [וודאי אי"ז קר' כלל לשי' התוס' רי"ד שאינם אסורים בהנאה כלל, ולפ"ז מה דצריך לגנוס הוא לכאו' בתורת קנסא בעלמא]. וע"ע בהמקנה דמבואר דעל כל פירותיהן קאי, לא רק על הודאי ערלה, וע"ש לטעמו. וע' בריטב"א שכ' שצריך להכריז אפי' על סתם פירותיהן שטעונין גניזה, שחזקתן ערלה מעורבת בהן בפחות ממאתים, אבל שריפה לא גזר עלייהו מסתמא, דלמא לאו ערלה נינהו וקא עבר משום בל תשחית.**

(ד) **והתניא ספק ערלה בארץ אסור בסוריא מותר- כ' המקנה דלפי הרמב"ם דס"ל דספק דאורייתא לקולא מה"ת, צריך לומר דקו' הגמ' הי' דלמה אין מחמירין מדרבנן בספק ערלה, כמו דמחמירין בשאר ספק דאורייתא. וע"ז תי' הגמ' דכך נאמר ההלכה, וא"כ, אין כח ביד חכמים לאסור דבר שהתורה התיר בפירוש, וכדאי' בט"ז (יו"ד קי"ז, א'), וזה נחשב התיר בפירוש. עוד תי' דכיון שהקילה התורה כ"כ, אפי' היכא דאיכא רוב איסור (ע' לקמן מהר"ן שכ' כן ג"כ), א"כ אין מסתבר שיחמירו רבנן בכה"ג.**

(ה) **אימא כך נאמר, ספיקא מותר ודא אסור- ע' בר"ן (טו: בדפיו) שהביא שיש מביאים ראי' מכאן דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, דאל"כ למה צריך הלכה להתיר ספיקא. אבל כ' הר"ן דמהא לא איריא, דהא י"ל דצריך הלכה להתיר אפי' במקום שיש לנטות**

(א) **ספק לי ואני איכול- פרש"י, בערלה קאי. וכ' המהר"י בירב דכוונת רש"י לומר דבכלאים אע"פ שיראהו מותר. עוד הביא י"מ דאפשר דבכלאים נמי אמר דבעינן שלא יראנו לוקט, ושמואל לשיטתו דס"ל דאין חילוק בין ערלה לכלאים.**

(ב) **ספק לי ואני איכול- כ' השערי ישר (א', ו') דמבואר מדברי רש"י והר"ן דאפי' אם ידוע אצל המלקט דערלה הוא, מ"מ כיון דאצל האוכל אינו ודאי, הא כך נאמרה ההלכה, דבלא ידיעת האוכל אין כאן איסור. ואין שייך בזה לפני עור, שהרי אין האוכל עובר כלום, כיון דתנאי באיסורו הוא מה שידוע על איסורו (וע"ע בדברות משה [נ', ס"ד] מה שהק' בזה). וע"ע בשב שמעתתא (א', ב'), שהק' אין מספקי להדדי, אפי' אם היתר גמור אצל האוכל, הרי אצל המספק הרי הוא ערלה ודאי, וערלה אסור בהנאה, והדין הוא דאיסורי הנאה אסור ליתן אף במתנה גמורה, שהרי המקבל מחזיק לו טובה, והניח בצ"ע. וע' בביאורים והערות להגרש"ז אורבך על הש"ש שם, שכ' לחדש דמה דאסור ליתן מתנת איסור הנאה משום שמחזיקין לו טובה, אי"ז אסור מטעם ודאי אלא מטעם ספק, דיתכן דבאמת לא יחזיקו לו טובה, אלא אדרבה, יכפו הטובה. וא"כ, כיון דספק הוא, י"ל דכמו דספק ערלה מותרת, ה"ה ספק הנאה מודאי ערלה, וצ"ע. וע"ע בתוס' רי"ד בסוכה (לה.), שכ' דערלה בחו"ל אינו אסור אלא באכילה, ולא בהנאה, והוכיח כן מגמרון, דיכול לספק לחבירו (והוא אף כ' שהוא מוכרה לחבירו, דודאי יש לו הנאה מזה. וע"ע בהערות להגר"ש כאן, שתי' ע"פ דברי התוס' רי"ד מה שהק' האבני נזר על המג"א דפסק דיכול לצאת ידי חובת אתרוג בערלת חו"ל, כיון דיכול להאכילו לאחרים, והאבני"ז הק' שאין לו בה זכות ממון, ולפי התוס' רי"ד מיושב). [ולכאו' זה תלוי בחקירת הגר"ח שהבאנו לעיל, האם ערלת חו"ל איסור חדש או גילוי בפרשה דערלה, דאם הוי רק גילוי, א"כ ק' טפי לחלק ולומר דאינו אסור בהנאה, אבל אם דין חדש הוא, י"ל דכך נאמר, ומהכ"ת לאסור. אבל האמת הוא דאי"ז תלוי, דאם כך נאמרה הלכה כן נאמר, והוכיח התור"ד מגמרון דע"כ כך נאמר ההלכה]. אולם כ"ז למ"ד הלכה, אבל העיר החזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין), דלמ"ד**

דמשמע דביאר דמה שצטוו בני נח בזה, זהו גופא הראי' דנוהג גם בחו"ל, שהרי כלפי בני נח אין שייך א"י, שהרי לא קדשה הארץ קודם אברהם אבינו.

(ז) לא חווירתו... לא צהריתו- בביאור השינוי לשון, כ' השלנל"מ דלא חווירתו היינו דאינכם בקיאים כלל בדיני כלאים, דכלאי זרעים מותרים בחו"ל לכ"ע. ולא צהריתו, היינו דאין ההלכות ברורות בידכם, משום דקיי"ל כר' יאשי', אבל אי"ז לא חווירתו, משום שיש חולקים על ר' יאשי'.

(ח) עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד- כ' תוס' דאע"פ שמצינו כמה משניות דלא כ' יאשי', קיי"ל כוותי', ואין איסור כלאי הכרם עד שיזרע שלשתן במפולת יד. אבל הריטב"א כ' דר' יאשי' מודה דלענין איסור צריך רק שיהי' ב' מינים עם הכרם, אבל לא בעינן מפולת יד, דזהו רק לענין ללקותו על הזריעה עצמה, וע"ש עוד בביאור סוגיין.

(ט) ורמינהו, אלו דברים שאדם אוכל, וכו'- הק' המהרי"ט, מהו הקו', לימא דבהני דמתני' דהתם אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז, והקרן קיימת לגמרי לעוה"ב, ובמתני', דמיירי בשאר מצוות, אוכל בעוה"ז, וגם יש לו לעוה"ב אם לא אכל מכל הזכיות, ומה שאוכל בעוה"ז, משלו אוכל, והניח בקו'.

(י) א"ר יהודה ה"ק, כל העושה מצוה א' יתירה על זכיותיו וכו'- הק' המהרי"ט, מעיקרא מאי קסבר, היתכן לומר דמיירי במי שלא עשה אלא מצוה א', א"כ הו' רוב עונות, ומה שייך לומר דמטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ, אע"כ דיתירה קאמר, ומה חידש ר' יהודה. ותי' דמעיקרא ס"ד דמיירי בתינוק שנשבה בין הגוים, ואינו חשיב דעבר שום עבירה, שהרי ה' אנוס, ועשה מצוה א', וע"ז הק' מהמשנה בפאה, דמשמע דרק משום מצוות אלו מטיבין לו.

(יא) הכי קאמר, כל העושה מצוה א' יתירה על זכיותיו מטיבין לו וכו'- ולא ביאר הגמ' איך לפרש סיפא דמתני'. וכ' המהרש"א דלכאו' ה' נראה דהפירוש הוא דאם מחצה על

לחומרא, ולמשל ביחיד המיקל כנגד רבים, וכיוצ"ב, וכ' דאפי' בקרוב לודאי יכול לסמוך על ההלכה דספק ערלה להקל, מה שודאי אין יכולין לעשות כן אם ספק דאורייתא לקולא מדאורייתא (אמנם זהו שי' הר"ן, אבל כ' השערי ישר [א', ו', ד"ה וכ"ז] דתוס' בלו: חולק ע"ז, דכ' שם דלכאו' איננו יכולין לסמוך על פירות של גוים, דרובם מבריכין [וכלאים בחו"ל אינו אלא מדרבנן, וודאי לא עדיף מערלה.] ויש לע' אם יכולים לפקפק בראיית השע"י מתוס', דאולי כיון דרוב הו' דין דהו' כאילו ודאי הוא, א"כ פשוט הוא שאי"ז חשיב ספק לענין ספק דאורייתא לקולא מן התורה, וע' בשב שמתתא (א', א') בזה מהפני יהושע, ומה שהק' עליו הש"ש]). וגם בהא דיכולין לספק אהדדי, אי"ז כשאר ספק דאורייתא לקולא, דהא בכה"ג בשאר איסורים יהו עוברים על לפני עור [ולכאו' ק', למה יהיו עוברים על לפני עור, הרי אם ספק לקולא, א"כ הרי האוכל לא עשה שום עבירה, שהרי אצלו הו' ספק ומותר. ולכאו' נראה להוכיח מדברי הר"ן, דס"ל דאף אם אמרי' ספק דאורייתא לקולא מה"ת, היינו רק דלא אסרה התורה הספק, ומותר לו לתלות דאולי יהי' זה המותר. אבל אם למעשה עשה האיסור, הרי ודאי כלפי שמיא גליא עשה איסור, ולא התיר התורה לגמרי מה שהו' ספק אצלו (שו"ר שכ' הקובץ הערות [נ"ח, א'] ראי' זו מדברי הר"ן בביאור דין ספק דאורייתא לקולא להרמב"ם, ע"ש). ומה דלא כ' הר"ן כן בפשיטת, דזהו החילוק כאן, דהתירו התורה לגמרי, אפשר משום דה' רוצה למצוא נפק"מ לדינא]. אולם שוב כ' הר"ן דלקושטא דמילתא הדין הוא דספק דאורייתא לחומרא מן התורה, והראי' הוא מה דצריך להקריב אשם תלוי היכא דעבר ספק עבירה, ואם הו' מותר לעשות כן, איך הטיל התורה עליו קרבן אשם תלוי. אולם הביא מש"כ הרמב"ן (ואולי כוונתו להרמב"ם) דספק דאורייתא לקולא מה"ת, וראייתו מהא דספק ממזר מותר, וכ' הר"ן דלכאו' הו' ראי' להיפוך, דמהא דהי' צריך התורה להתיר ספק ממזר, נראה דבלא"ה הי' אסור, ומשום דסד"א לחומרא מה"ת, ע"ש, וודאי סוגיא גדולה היא, ואכ"מ.

(ו) ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל, אף שדך נוהג בין בארץ בין בחו"ל- הק' השלנל"מ, הא ליכא מילתא דלגוי אסור ולישראל מותר, וא"כ, כיון דאמרי' דזהו מהחקים שחקקתי לך כבר, ופרש"י דהיינו דגם בני נח מוזהרים בזה [ולכאו' פשוט דזהו אף בחו"ל, דאין מעלה של א"י כלפי גוים, וכדלהלן], א"כ למה צריך קרא לרבות האיסור לישראל בחו"ל. ותי' דאף שיהי' אסור לישראל אף בחו"ל, אבל לא בתורת לאו, ולכן חידש התורה דאיכא לאו דכלאים גם בחו"ל. וע"ע בחזון איש (אה"ע קמ"ח לסוגיין, ד"ה שם שמה),

עוה"ב ע"י עשיית ריבוי מצוות. וההיפוך, אם אדם עוזב התורה, אז הקב"ה מביא עליו הרעות, כדי שלא יהי' יכול לעסוק בתורה ובמצוות, ולא יזכה לעוה"ב, אלא יהי' נאבד ברשעו.

(טו) **שכר מצוה בהאי עלמא ליכא - כ' הבכור שור** (ב"ב ט:; הובא כאן בגליוני הש"ס בקיצור), דזהו דוקא במצוות עשה, דכשם שאין עונשם בהאי עלמא, כן אין שכרם בהאי עלמא. אבל לאוויין, כשם שיש בהם עונש בהאי עלמא, דלוקין עליהם, כן יש בהם שכר בהאי עלמא.

(טז) **ר' יעקב מעשה חזא - ע' בעונג יו"ט** (או"ח י"ט, ד"ה ודע) דהק' על מש"כ הר"ן בשם ר' שמואל, דאפי' למ"ד מצוות אי"צ כוונה, אם מכוון להדיא שלא לצאת, אינו יוצא. וא"כ, אולי כאן הי' כוונתו שלא לצאת המצוה, וא"כ לא יצא המצוה כלל, ואין ראוי לכלום (ולא הק' למ"ד מצוות צריכות כוונה, דזה יש ליישב בפשיטות, דאה"נ, הסוגיא כאן אתי

למ"ד אי"צ כוונה) [ואולי הי' שייך לפרש דמיירי דאמר בפה דכוונתו לעשות המצוה, ור' יעקב שמע כן מפיו, וא"כ לא הי' צריך לחוש שחזר בו וכוון שלא לצאת]. וכ' לחדש, שיש חילוק ביסוד בין מ"ד מצ"כ, למ"ד אי"צ כוונה וכוון להיפוך. דמ"ד מצ"כ ס"ל דהכוונה הוא חלק ופרט המצוה, וא"כ בכל מצוה שהוא, אם אינו מכוון לעשות המצוה, לא יצא [וא"כ לכאור' צ"ל לדבריו דאף בתירוצו לא אתי סוגיין כמ"ד מצ"כ]. אבל לפי מ"ד מצוות אי"צ כוונה, הכוונה אינו חלק של המעשה מצוה, אלא שאם חושב להדיא שלא לצאת, הרי הוא סותר מצוותו וא"כ לא יצא. וא"כ, כ' העויו"ט לחלק בין מיני מצוות, דאם זהו מצוה חד פעמי, אז יכול הוא לכוון שלא לצאת, ולסתור מצותו, ואינו יוצא. אבל אם המצוה הוא ממין מצוות שאין שיעור לעשייתן, וכל מה שהוא עושה לכבד אביו, או לשלח האם, או להניח תפילין, הוא מקיים מצוה, אז אין כח במחשבתו לסתור המצוה, והמצוה הוא מצוה מאליו [והחילוק צ"ב]. וא"כ, שפיר לא הק' הגמ' כאן דאולי מכוון כנגד המצוה, דכוונתו בזה לא יהי' כלום, ויהי' יוצא המצוה אעפ"כ.

מצוה הוא, ולא עשה מצוה א' להכריע, אז אין מטיבין לו וכו'. אולם הביא דהפיה"מ להרמב"ם והרע"ב לא פירשו כן, אלא דסיפא מיירי שעוונותיו מרובין מזכותיו, ולמה היו צריכים לפרש כן. וביאר המהרש"א דמה דלא פי' הסיפא במחצה על מחצה, היינו ע"פ הגמ' בר"ה (יז.), דמבואר דבמחצה על מחצה מטה כלפי חסד, וא"כ א"א לומר דבכה"ג אין מטיבין לו ואינו נוחל הארץ.

(יב) **שאם היתה שקולה מכרעת - העיר תוס',** הא אמרי' דבלא"ה מטה כלפי חסד, ותי' דאם שקולין הן, אף דמטה כלפי חסד, מ"מ הוי בינוני, אבל בא' ממצוות אלו, חשיב כצדיק גמור. והעיר המהרי"ט, הרי הי' יכול להק' כן אהא דאמרי' דעשה מצוה א' יתירה על זכותיו, למה צריך לזה, הרי אף בשקולין מטה כלפי חסד. אע"כ צ"ל דס"ל דמשום מצוה א' טפי ממצוה על מחצה אין מסתבר שיהי' מטיבין וכל הני מילי, וא"כ מה הק' תוס' כלל, ע"ש מש"כ בזה.

(יג) **מתני' דעבדין לי' יום טב ויום ביש - כ' בהגהות הרד"ל,** דלפי"ז צ"ל דמה דאמרי' במתני' מאריכין לו ימיו, היינו ליום שכולו ארוך קאמר. אולם העיר דהמשנה בפאה לא משמע כן, דמבואר דעכ"פ אוכל פירותיהן בעוה"ז, ומשמע דר' יעקב ס"ל שאין שום שכר בעוה"ז, וע"ש עוד מה שהק'.

(יד) **ר' יעקב היא, דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא - הק' המהרש"א,** הא אי' בתורה הרבה הבטחות למי שעושה המצוות, הבטחות דשייכים רק בעוה"ז, וכן לענין עונשים. ותי' שיש לחלק בין מצוות היחיד ובין זכות הרבים, דמצוה שהרבים עושים מביאים להם כל הברכות אף בעוה"ז, וחטא הרבים ח"ו להיפוך. אבל הרמב"ם (תשובה ט', א') כ' דאין ההבטחות והעונשים בעוה"ז עיקר שכר ועונש על המצוות והעבירות כלל, אלא כוונת ההבטחות הוא, שאם אנו עושין המצוות, אז הקב"ה משפיע הברכות עלינו, והסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשות המצוות, כדי שיהיו אנו יכולין לעשות התורה בלי טרדות המעכבות אותנו מעסק התורה והמצוות, כדי שנזכה לחיי

באמת שאין לו אריכות ימים כפשוטו, כל זמן שאינו מכניס עצמו במקום סכנה, והניח בצע"ג. וכבר עמד ע"ז השלנל"מ, וכ' דלפי הרבנן דס"ל דאריכות ימים דקרא היינו אריכות ימים ממש, א"כ הו"ל להמצוה בשעתה להציל ממיתה, אע"ג דרעוע הוא, וכע"ז כ' המהרש"א [ולכאו' ק', דכמו דאמרי' לענין שלוחי מצוה אינן ניווקין דבשעת הויקא שאני, מהכ"ת דלא אמרי' כן לענין מצוה מגין עליו, וצ"ע]. עוד תי', דאולי ר' יעקב לא ידע דסולם רעוע הי', ולכן הי' הק' להם, דאם הי' מחשב מחשבה רעה, למה לא יצילו המצוה, אע"כ דלא הי' מחשב מחשבה רעה, ומ"מ מת, וראי' הוא דאריכות ימים היינו בעוה"ב. אבל באמת הי' רעוע, וא"כ באמת ראייתו לא הי' ראי'.

(כא) כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה - כ' השלנל"מ, דאף דאם לא בא דבר עבירה לידו, אין נותנין לו שכר כעושה מצוה, אבל מ"מ שכר יש לו, וכמו ששינוי במכות לענין מי שיושב ולא אכל דם, דאם לא אכלה יש לו שכר, וכו' [ולכאו' אף שם מיירי דעכ"פ הי' לו היכולת לעשות העבירה ולא עשתה, והחי' הוא דאע"פ שאין לו תאוה לעשות העבירה, מ"מ שכר יש לו, אלא דהגמ' כאן מדבר במי שיש לו תאוה לעשות העבירה, ועכ"ז ניצול הימנה, יש לו שכר כעושה מצוה. ובכלל יש להעיר על לשון הגמ' "וניצול" הימנה, דמשמע דניצול ע"י אחר, ואף דודאי אמת הוא דאלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו, כדאמרי' לעיל, מ"מ יש להעיר על השתמשות בל' זה דוקא כאן, וצ"ע].

(ז) ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה, וכו' - כ' המהרש"א, דמדוייק דאם הי' מת אח"כ, לא הי' ק' לר' יעקב. והיינו משום דאולי הו"ל רוב עוונות, וא"כ חייב מיתה. אבל בעידנא שהי' עוסק בהמצוה, אם הי' שכר מצוה בהאי עלמא, עכ"פ הי' צריך להגינו בשעת עשיית המצוה.

(יח) מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה - כ' הגליוני הש"ס דאפשר דהך מחשבה רעה וכו' היינו רק היכא דהעבירה אינה המחשבה אלא המעשה, ככה"ג לא נענש על המחשבה לעשות המעשה. משא"כ היכא שהעבירה הוא המחשבה גופא, כמו האיסור לא תתאוה, אז לא שייך זה, ושפיר נענש על המחשבה גופא. אולם הביא מש"כ היראים, דמשעה שאדם חושב בלבבו לעשות כנגד יוצרו הרי הוא עובר בוערפכם לא תקשו עוד, ולכאו' נראה מזה דאין אדם נענש על מחשבה לחוד, דהא כיון דבכל עבירה אי' עבירת מחשבה בפנ"ע, א"כ יצא דבכל עבירה צריך להיות נענש על המחשבה בלבד. וכ' הגליוני"ש דל"ק, דאה"נ, באמת נענש על המחשבה בלחוד, וכוונת הגמ' הוא רק דכלפי העבירה עצמו אינו נענש בשביל מה שחשב בלחוד [ולכאו' צ"ל דהגמ' הי' יכול להק' באמת מכל עבירה שיש בה מחשבה, וע"ז לאו דוקא, והתירוץ לע"ז הי' תירוץ לכל. אבל לכאו' לפי היראים עדיין הי' ק', דבכל עבירה יש ג"כ עבירת מחשבה. ואולי זה הי' פשוט להגמ', דמשום עבירת מחשבה, אף שיש לו איזה עונש, אבל אינו נענש כמו בעשיית מעשה, וא"כ הי' פשוט שלא ימות בשביל זה (ואולי גם לפי מה דאי' לקמן [מ.] דלפי ר' הונא דלאחר שעבר ושנה נעשית לו כהיתר ונענש על המחשבה, אולי עכ"פ אינו נענש כ"כ כמו המעשה, או אה"נ, הי' יכול להק' כן]. ולכאו' צ"ל כע"ז ג"כ לדבריו לענין קרי' הגמ' לקמן (מ.) מלמען תפוש את בית ישראל בלבם, דהי' צריך לאוקים בע"ז, דאל"ה לא הי' שייך להענש כ"כ, ועדיין צ"ע].

(ט) התם בהליכתן שאני- פי' התוס' רי"ד, דחזרה זה גם לא הי' בהליכה לכבוד אב, דמיירי שכבר השליך הגוזלות לאביו ואח"כ ירד ונפל.

(כ) סולם רעוע הוה, דקביע הזיקא- תמה הדברות משה (נ', הע' ע'), א"כ נפל ראיית ר' יעקב בבירא, דהא ודאי אין שום מצוה ללכת למקום סכנה כדי לכבד אביו, וגם אין מצוה לעשות כן כדי לעשות שלוח הקן. ואף אם נאמר דמ"מ מקיים מצוה, ודאי אין כאן הבטחת התורה שיהי' לו אריכות ימים ככה"ג, וא"כ מהכ"ת דאין כוונת התורה